

Hookana kesäjuhla
4.6.2009
Olli Tiuraniemi

Hookanalla on kuljettu talon valmistumisesta lähtien naapurin pihan poikki. Esimerkiksi viime vuosisadan alussa Fransun porukka kulki lypsylle ja heinäntekoon Iikan pihan poikki venerantaan ja Iikka haki jauhot aitasta Fransun pihan poikki. Hilikka Kutilan mukaan ikinä ei riideltä eikä pahaa sanaa sanottu ees seljän takana.

Vuonna 1875 syntynyt isoisäni Frans kävi yhden lukukauden Rantavitikan kansakoulua 1800-luvun lopulla ja meni sen jälkeen Kemiin läheisen sukulaisensa kauppaan harjoittelijaksi. Parin vuoden harjoittelukauden jälkeen hän palasi Hookanalle ja ryhtyi hoitamaan taloa.

Ennen kuolemaansa Liinu kertoi Hilikalle, että Hilikka ajateltiin laittaa oppikouluun, mutta he olivat tulleet siihen tulokseen, että kuka heidät sitten vanhana hoitaa, jos Hilikka laitetaan kouluun. Sen sijaan Reinoä yritettiin kouluttaa, mutta hän jätti oppikoulun kesken kolmannelta luokalta. Hilikkaa pidettiin jonkinlaisena lellilapsena. Hänelle ostettiin rippilahjaksi polkupyörä, joka oli melkoinen harvinaisuus 1930-luvulla.

Liinu-täti oli Korhosen Sirkalle kuin oma äiti. Sirkka vietti usein kesiä Hookanalla serkkujensa Hilkan, Tyynen, Elisin, Toivon, Reinon ja Pentin luona. Sirkkan mukaan kevään suur tapahtuma oli karjan kускаaminen joen toiselle puolelle. Lapset seurasivat henkeä pidätellen, kun veneet lipuivat tukkien lomitse kohti vastakkaista ranta. Hevoset uitettiin veneen perässä tai kuljetettiin huppupäisinä veneissä.

Hilikka kävi kateeksi se, että Iikan puolella lapset saivat nukkua kesällä vintillä, jossa oli leveät lankkulattiat. Hookanan puolella pojat nukkuivat kuistin vintillä. Muita kesäajan nukkumapaikkoja olivat aitat ja puovit. Talvella kaikki lapset nukkuivat pirtissä. Liinu piti huolen siitä, että kesäisin lypsylle lähtijät olivat viimeistään viideltä jalkeilla. Usein joki ylitettiin siten, että Toivo toimi soutajana, Elisi raivasi tukkeja veneen keulassa, Tyne piti perää ja mukana oli myös Anni-palvelija.

Uskonnollisuus

Rovasti Ilmo Pulkamon mukaan lestadiolaisuus tuli Kemijokivarteen 1800-luvun loppupuolella. Lestadiolaisuus muodosti eräänlaisen suojamuurin yhteiskunnan muutoksia vastaan. Ei liene sattuma, että ensimmäinen herätysaalto kulki läpi kylän 1920- ja 1930-luvuilla. Toinen herätysaalto pyyhkäisi läpi kylän sodan jälkeen. Herätyksen saaneiden isäntien suhde uskontoon oli syvää ja harrasta.

Frans ja Liinu olivat lapsuuden uskovaisia. Liinu oli jopa niin uskonnollinen, että hän ei lähtenyt Räsiin Helmi-Esterin ja Pekan häihin vuonna 1912, koska siellä tanssittiin. Seuroja pidettiin pitkin kylää Matinmikolla, Saarelassa, Rinteellä, Alaruikalla, Kankaalla ja Hookanalla. Puhujat olivat maallikkosaarnaajia, joita kuljetettiin ajoreellä talosta taloon. Seurojen päätteeksi kuulutettiin, missä talossa seurat jatkuvat seuraavana päivänä. Saarnamiehiä passattiin ja nukutettiin lakanoiden välissä. Hookanallakin oli seuroissa usein niin paljon väkeä, että kaikki eivät mahtuneet pirttiin. Nuoriso kuunteli saarnaa porstuan puolelta. Iikan puolella Elsa siunasi aina kaikki lapset ennen nukahtamista.

Metsästys

Fransulla oli paljon ajoporoja, joille kerättiin syksyllä jäkälää. Jäkälän annettiin jäätyä ja se sulatettiin navetassa ennen porojen ruokintaa. Hilikka haki porolla postin Jaatilan asemalta. Hän oli poron perässä suksilla tai pulkalla. Kerrankin keväällä poro juoksi niin vauhdikkaasti, että pulkka lensi koulun portin pieleen ja siinä rytäkässä Hilikka loukkasi jalkansa.

Frans ja Saarelan Arvid olivat kovia metsämiehiä. He pyysivät lintuja ansoilla. Kummallakin oli iso reppu selässä täynnä lintuja, kun he tulivat ansojen kokureissulta Jaatilan vaarasta. Linnut laitettiin pirtin lattialle kahteen kasaan ja puukkoa pyöryttämällä jaettiin saalis. Näin ei tullut riitoja. Lintuja roikotettiin kuistin vintillä ja sieltä niitä haettiin keittoon tarvittaessa.

Hilkan mukaan Hookanan miehet eivät juurikaan käyneet hirvimetsällä, koska poroa oli puovi täynnä. Kyläläisten porot varastoitiin syksyllä Hookanan puoviin ja sieltä ne myytiin eteenpäin Rovaniemelle.

Kalastus

Frans ja nuori Reino olivat kovia kalamiehiä. He kulkivat Muurolan lohypadolla aamua iltaa. Monesti lapset katsoivat ikkunasta, kun Frans kesytti lohta uistimella. Lapset laukkoivat sanomaan Liinulle, että isällä on taas kala uistimessa. Pienikokoinen Frans oli näkemisen arvoinen, kun hän tuli rannasta ja venytti perässään isoa lohta.

Mainittakoon, että myös Liinu oli kova kalastaja. Hän saattoi käydä yksinkin kalassa ja Fransun kanssa hän kalasti Rinteen rannassa harri-laudalla. Kun selaa Hookanan vieraskirjaa 1920-luvun lopulta voi huomata, että talossa kävi paljon kalastusvieraita Helsingistä asti ja heitä kestittiin hyvin. Kirjoituksissa kiitellään sydämellisestä ja ystävällisestä kohtelusta. Maatilamatkailua parhaimmillaan.

Kerran kalastajat kuvasit Hilkan lapsena takaapäin, kun Hilikka katseli tikapuita vasten olevia uistinvoja ja tikapuissa roikkuvia uistimia. Kuva oli sittemmin Suomen Kuvalehdessä. Lehteä säilytettiin pitkään Hookanan piironginlaatikossa, mutta nyt ei ole tietoa siitä, missä kuva on. Kalastajat asuivat pirtin puolella ja karjakeittiö toimi talonväen kesäasuntona. Ruokaa kalaturisteille haettiin Rovaniemeltä asti ja Elisi-täti pantiin emäntäkouluun Rovaniemelle, jotta hän oppisi laittamaan vieraille ruokaa. Olenkin aina ihmetellyt, kun kävimme Aulassa hillassa, Elisin laittamaa hyvää muusia ja käristystä.

Presidentin vierailun aikana vuonna 1925 Liinu toimi ylimpänä kokkina. Tyyne ja Elisi juoksivat navetan ja pirtin väliä herkkuja kantaen. Pääruokalajeina olivat poro ja lohi. Jälkiruokana oli hilloja kermavaahdon kera.

Hilikka muistaa olleensa presidentin sylissä, kun presidentti halusi halata Hilikkaa, mutta Hilikka sanoi, että mie en hallaa ko rannasa, joten presidentti joutui kantamaan Hilkan rantaan ja halaamaan siellä. Sen jälkeen nauru maittoi ja Hilikka ihmetteli, että mitä nauramista asiassa oli.

Maanviljelys

Sodassa kaatunut Pentti oli maanviljelijä. Hän tykkäsi hoitaa hevosia, ajaa niittokoneita ja hän tykkäsi jopa sonnanajosta keväisille pelloille. Pentti kuvaili usein Hilikalle kauniin sanakääntein kuinka hyvälle palanut sonta haisee.

Heinänteon aikana niittokoneet lauloivat yötä päivää. Mikäli säät suosivat niin heinä saatiin tehtyä parissa viikossa. Työvauhti talon molemmissa päissä oli kova. Frans melkein juoksi pihalla, samoin Reino. Pentti ja Liinu olivat rauhallisempia askareissaan, heillä ei ollut Hookanan hoppua. Hilikka muistaa myös Iikan isän, joka kerrankin teki pirtissä venettä ja haki puukkoa, joka oli hänen hampaidensa välissä. Heinäaikana sauna lämmitettiin joka päivä ja sisäänlämpiävässä saunassa kylpivät kaikki yhtä aikaa.

Ryskän aikana kaikki saivat syyä tuukilta. Ryskä kulki talosta taloon ja työväki kulki mukana. Kukin talo laittoi parasta pöytään ja ruoka tarjoiltiin pöydältä, jossa oli valkoiset liinat. Tarjolla oli monenlaisia herkkuja mm. puolukkapuuroa, kermavaahtoa ja hilloja.

Työväkeä oli Hookanalla kesäisin paljon. Kuokkamiehet kuokkivat itäpuolella laidunmaata auki. Sato kuokkamaissa oli usein erinomainen, kun niihin kylvettiin ohraa ensimmäistä kertaa. Myös lapset joutuivat olemaan itäpuolella risuja keräämässä. Hilikka muistelee, että Iikan ja Vyörykän lapsilla oli enemmän tilaa lapsuudelle, he saivat uida kesäisin ja paistaa lättyjä. Nykyisen alakanavan paikalla oli pieska, jossa oli ihania lampia. Lammikoiden lämpimässä vedessä oli mukava uida, rannoilla kasvoi punaisia ruusuja. Lammikoissa oli myös hyviä syöttikaloja, joita lapset pyysivät haaveilla.

Hilkan lapsuuden muistikuvat liittyvät pääosin työntekoon, vastantekoon navetassa, heinäntekovälineiden korjaamiseen, heinäntekoon ja risujen keräämiseen. Saunavastojen teko oli yhteisöllinen taphtuma, johon osallistui koko talonväki. Tunnelma oli leppoisa, juteltiin ja vitsailtiin.

Kaikilla lapsilla olivat kasvimaat ja kerhoneuvoja kävi opastamassa lapsia ja emäntiä kasvimaan hoidossa. Syksyllä koululla oli juurikasveista näyttely ja parhaimmat palkittiin. Kasvimailla viljeltiin mm. porkkanaa, naurista ja punajuurta. Myös maatalousnaiset toimi kylällä aktiivisesti ja heitä määräsi Ohtosen Maija.

Hilkan mukaan Iikka ei ollut kovin innokas poro-, tai kalamies. Hänen aikansa kului paljolti emäntää autellessa. Hän teki myös navettatöitä, kun Elsa lypsi lehmiä. Iikka autteli Elsaa myös sisätöissä. Hän kantoi puut, haki leipomista varten jauhot aitasta ja hoiti pirtin uunin lämmityksen. Frans ei tehnyt navettatöitä eikä myöskään Liinu, joka ei juurikaan käynyt navetassa. Navettatyöt olivat Fransun puolella karjanhoitajan tehtävänä. Toivo teki emännän tarvitsemat pikkuaskareet. Liinun tehtävänä olivat keittiötyöt. Frans auttoi sen verran, että haki poronlihan aitasta keittoa varten. Saattoipa hän moiskauttaa Liinua pusulla kesken kaiken lasten nähden eikä se ollut hävettävää. Hilkan mukaan Frans ja Liinu eivät hävenneet onnellisuuttaan.

Keväällä rakennusten pesu oli iso ruljanssi. Navetta, pirtti, kammarit, puovit ja aitat hangattiin kuumalla vedellä ja juuriharjalla putipuhtaiksi. Sirkka muistaa hyvin keväiset siivoukset. Pesuaineina käytettiin saippuaa, lipeää ja varpuluutaa. Likaisimmissa paikoissa käytettiin hiekkaa. Siivouksen jälkeen tuli maalari, joka maalasi päärakennuksen lattiat. Talous siirtyi kesäksi karjakeittiöön, jonne tuotiin pöytä, penkit ja astiakaappi. Lattialle laitettiin räsymatto, ikkunoihin ripustettiin verhot. Päärakennuksen lattiat maalattiin punaruskealla värillä, ikkunoihin ripustettiin kesäverhot ja kukkapurkit päällystettiin kreppipaperilla. Puovista tuotiin pellavaliinat pöydille ja kammareihin laitettiin lakanat sänkyihin. Hookanan kartano oli valmis ottamaan vastaan Helsingistä junalla tulleita kalaturisteja.

Hookanalla oli kylän ainoa mankeli, jota säilytettiin vajassa nykyisen laavun kohdalla. Matinmikolta asti käytiin Hookanalla mankelissa ja samalla pistäytyttiin talossa kahvilla.

Liinu oli keittiön Pohjolan emäntä. Hän kantoi ruokakellarin avaimia aina vyötäröllään. Kellariin ei ollut muilla asiaa ilman Liinun lupaa. Kellari oli navetan alla ja sinne mentiin joenpuoleisesta päädyistä. Kellarissa olivat kaikki hyvässä järjestyksessä. Siellä oli lohta, lihaa, viiliä, pullaa ja kermaa. Kellari oli Hilkan ja Sirkan mukaan ihanan viileä ja lapsen näkökulmasta ihmeellinen paikka. Jääkellari oli pyykkirannassa ja siellä säilytettiin lohta. Hookanalla syötiin aamupala ja juotiin kahvit, ruokailu oli kello 11, iltapäivällä oli iltapäiväkahvi, sen jälkeen päivällinen ja iltapala, joten ruokaa tarvittiin.

Liinun hautajaisissa vuonna 1934 ruoka oli katettu Iikan puolelle. Siellä oli mm. osuuskaupan kahvilanpitäjä Eevi Hietanen tarjoilemassa. Reino saatteli hautajaisten jälkeen Eevin osuuskaupalle ja siitä heidän yhteinen taipaleensa alkoi. Liinun kuoleman jälkeen Eevi oli kuin äiti Hilkalle. Eevi laittoi Hilkan talouskouluun Orivedelle ja ompeli Hilkalle vaatteita. Osuuskaupalla oli maitotili ja Eevi pyysi usein Hilkkaa kysymään Fransulta, että saako tiliä vastaan ostaa Hilkalle hamekangasta. Eevi oli kansaopiston käynyt, joten hän osasi ommella.

Eevillä itsellään oli valkoinen leninki, punainen vyö ja tennarit ja lisäksi hän omisti gramofonin. Sitä kuunneltiin Räsän vintillä. Sirkan mieleen ovat syöpyneet kappaleet, joissa laulettiin veripunahuulista ja katseista kuumista.

Keväisin lapsille ostettiin Rovaniemeltä koulun päättäjäisiin uusia vaatteita. Jalka piirrettiin kotona pirtin lattialla paperille ja näin kengät saatiin ostettua mittojen mukaan. Koivussa oli yksi suutari Kiviharjun rannassa ja Rinteen talon takana asui Stöckelin Leevi, joka teki kenkiä nahasta.

Ensimmäisen radion Hookanalle toi Aulan Felis, kun hän kulki Leipeellä vartioimassa sakkovankeja. Radiossa oli torvi ja Hilikka luuli, että radion sisällä oli pieniä ihmisiä, jotka puhuivat. Frans ja Liinu kuuntelivat jumalanpalvelukset, ja he toruivat heti, jos lapset yrittivät kuunnella radiota iltaisin salaa. Sanomalehtiä Frans luki keskellä pirtin lattiaa olevassa keinutuolissa.

Urheilukilpailuja järjestettiin maantiellä Matinmikon kohdalla. Takkusen Väinö oli kova kisojen järjestäjä yhdessä Yrjö Keräsen kanssa. Kisat voitti yleensä Koiviston Arvo. Tansseja pidettiin elohuoneessa vanhan maantien ja Räsän tienhaarassa. Haitarimies Haverinen tuli junalla ja hän nukkui Räsän kuistin vintillä. Myös Kunnarin Eetu Hirvaalta oli hyvä pelimanni. Juhannuksena kiivettiin Jaatilanvaaran tai Vammavaaran laelle. Kylän kulttuuririentoja järjestivät Takkusen Väinö, Keräsen Yrjö, Mäkitalon Eino ja Piippolan Esko. Myös alakoulun opettaja Rätty oli järjestelyissä mukana ja mainittakoon, että hän asui yhden talven Iikan kammarissa Hookanalla.

Yhteiskunnalliset tehtävät

Fransulla oli paljon edustustehtäviä. Hän oli mm. perustamassa Lapin Kansaa Rovaniemellä. Hän tuli kokouksesta mukanaan iso kasa Lapin Kansan mainoksia. Frans toimi lautamiehenä, kunnanhallituksen jäsenenä, piirimiehenä, taksoituslautakunnan jäsenenä, henkikirjoitustoimissa, Jaatilan koululautakunnan jäsenenä kolme vuosikymmentä, taloudenhoitajana yli 10 vuotta, valtiollisten ja kunnallisten vaalien vaalilautakunnan jäsenenä, Muurolan paliskunnan poroisäntänä ja työnjohtajana, Narkauspalkisen kesä- ja talvivahinkojen arviomislautakunnan jäsenenä, Jaatilan Osuuskaupan myymäläneuvoston puheenjohtajana ja päämyymälän johtokunnan jäsenenä, vuosikymmenien ajan

maamiesseuran johtokunnassa, puimaosuuskunnassa ja sonniosuuskunnassa sekä Muurolan lohpadon isännöitsijänä. Hilkan mukaan Frans suostui kaikkiin yhteiskunnallisiin tehtäviin, joihin häntä pyydettiin. Frans saattoi tuoda Rovaniemeltä kunnan huutokaupasta jonkun kasvattilapsen mukanaan. Esimerkiksi Milka asui Hookanalla 15-vuotiaaksi asti. Eräältä kaupunkireissultaan Frans toi taloon Koiviston Arvon, josta sittemmin tuli hänen Tyyne-tyttärensä puoliso.

Frans oli mukana myös kunnan tehtävissä. Hän jakoi kyläläisille kunnanlappuja, joilla sai ostaa jauhoja ja silakoita. Hilikka muistelee, että lappujen hakijat tulivat yleensä ruoka-aikana. Näin he saivat lapun lisäksi myös aterian.

Muutos

1990-luvulla ryhdyin miettimään Kemijoen rakentamisen vesioikeudellisia kysymyksiä. Pisti oikein vihaksi, kun ymmärsi millainen juristi olisi pitänyt olla, jotta olisi voinut turvata oikeutensa ja säilyttää edes jossain määrin ihmisyytensä Kemijoen rakentamisessa.

Aivan ensimmäiseksi isoisäni ja isäni olisi pitänyt tuntea vuoden 1492 valtiopäiväpäätös ja osata päätellä siitä, kenelle Kemijoen kalastusoikeus kuului. Heidän olisi pitänyt selvittää oliko Kustaa Vaasa väärentänyt kruunun regalen, vai oliko päätös laillinen. Ruotsissa kalastuskunnat ovat nostaneet oikeusjuttuja kruunun regalen mitätöimiseksi ja voittaneet juttunsa.

Lohenkalastusoikeudessa tapahtui muutoksia myös vuonna 1618, kun mieskohtaisesta kalastusoikeudesta siirryttiin maatilän veroluvun mukaiseen järjestelmään. Toisin sanoen kalastusoikeudet tarkentuivat koskemaan alkuperäisiä maiden ja vesien omistajia. Lisäksi Kamarikollegio teki vuonna 1806 päätöksen, jonka mukaan uudistiloille ei myönnetty enää kalastusoikeutta.

Isoisäni olisi pitänyt opiskella perin pohjin myös vuoden 1902 vesilaki. Tuon lain tärkein tehtävä lienee ollut turvata veden esteetön virtaus vesiväylässä. Lain tuntemisesta olisi ollut hyötyä kauppakirjan laadinnassa, kun isoisäni myi manttaalitilansa koskiosuuksia Petäjäskoskesta asemapäällikkö Elias Lönnqvistille 1918 ja Osakeyhtiö Koskivoimalle 1920.

Vuonna 1934 vesioikeuslakiin lisättiin säännöstelyn mahdollistavat säännökset. Lakia laajennettiin vuonna 1937 siten, että vesioikeusasiat siirtyivät Vesistötoimikunnille, joita maassamme oli kaksi. Toisen toimikunnan puheenjohtajan kerrotaan tokaiseen: vesioikeuslaki, se olen minä. Tämän miehen oikeudellinen pohdiskelu ja tarkoituksiperät jokivartisten olisi pitänyt tuntea erityisen hyvin.

Vuonna 1939 vesioikeuslakiin tehty muutos mahdollisti jokien valtaväylän sulkemisen ja seuraavan vuoden muutos salli väliaikaisen luvan myöntämisen olemassa olevan voimalaitoksen tehon lisäämiselle tai vesistön säännöstelylle. Vuoden 1941 laki meni vielä pidemmälle sallimalla väliaikaisen luvan myöntämisen uuden voimalaitoksen rakentamiselle heti, jos hankkeella katsottiin olevan yleisehkö merkitys. Väliaikaisesta luvasta ei voinut valittaa. Suomessa aloitettiin kymmenien voimalaitosten rakentaminen väliaikaisella luvalla.

Isoisäni ja isäni olisi pitänyt ehdottomasti tuntea edellä mainitut vesioikeuden muutokset ja niiden soveltaminen käytäntöön, kun he myivät koskiosuuksiaan Kemi Oy:lle 1943 ja Imatran Voima Osakeyhtiölle 1952 sekä maa-alueitaan Kemijoki Oy:lle 1954 ja 1956.

Isoisäni ja isäni olisi pitänyt ymmärtää, että maamme vesilain johtoaikutuksena oli viime vuosisadalla yksinomaan vesistöjen voimataloudellinen käyttöönotto. Ajattelutapa polki alleen Lapin luonnon, Lapin ihmisestä puhumattakaan. Sodan jälkeen yleinen etu kulki kymmeniä vuosia yksityisen ja luonnon edun edellä. Karu totuus koskiosuuksista paljastui isoisälle ja isälleni vasta lohen loppumisen myötä. Luvatun halvan sähkön kupla puhkesi muutamia vuosikymmeniä myöhemmin.

Voimayhtiöiden etuja rakentamisessa ajoivat yhtiöiden omat lakimiehet ja asiantuntijat. Jokivarren asukkaita edustivat kalastus- ja jakokunnat, kalastuskuntien keskusliitot sekä kiistan loppuvaiheessa Maakuntaliitto.

Isäni oli lohenkalastaja, maanviljelijä ja poromies, kunnes sota ja Kemijoen rakentaminen tuhosivat vuosisatoja vanhan perinteen. 1920-luvulla presidentti Relander ylisti vielä Jaatilan kylän kaunista vuosisatojen saatossa omaan muotoonsa hioutunutta maisemaa. Sodan jälkeen joesta tuli vangittu virta ja pato kasvoi myös jokivartisten sydämiin. Jäljelle jäivät alastomat, rumat, kiviset penkat. Luonnonkaunis kulttuurimaisema oli tuhottu, eikä tuolloin vielä tehty maisemointitöitä.

Sota ja voimalaitosrakentaminen olivat jokivarren talollisille kokemuksia, joista he eivät koskaan selvinneet. Ne olivat sellaisia loukkauksia tunne-elämän tasolla, että niitä ei voinut käsitellä yhden sukupolven aikana. Ennen ihminen oli ollut osa luontoa, mutta nyt ihmisestä oli tullut luonnon herra.

1950-luvulla kyläämme tuli palkkatyö voimalaitostyömaalla, jolloin mies menetti vapauttaan ja riippumattomuuttaan. Maa- ja metsätaloudessa työtapa oli vielä luonnon rytmin mukaista ja toisaalta ihmisen luonnon mukaista. Palkkatyö muutti työn kurinalaiseksi vuorotyöksi. Työstä tuli väline jaavan tai auton hankkimiseksi. Ero työn ja vapaa-ajan välillä kasvoi.

Puimaosuuskunta, sonniosuuskunta ja lohipato-osuuskunta kuivuivat tarpeettomina kasaan. 1970-luvun alussa Lapin läänin poikien ammattitoiveissa maanviljelijän ammatti oli 18. sijalla, kun se koko maassa oli kolmannella sijalla. Toisin sanoen mitä lähempää luontoa lähdettiin sitä kauemmaksi siitä haluttiin päästä.

Peräpohjalaisen talollisen sodanjälkeinen kosketus sivistykseen ja yhteiskunnalliseen kehitykseen ei ollut välttämättä kovin myönteinen kokemus. Sivistys ajoi mustalla autolla ja ammatiltaan hän oli oikeusoppinut tai insinööri.

Elin lapsuuteni tuhotussa maisemassa ja miehen mallinani oli insinöörin raiskaama jokivarren miehen sielu, jonka henkinen tasapaino oli järkkynyt. Imin itseeni mallin, jonka mukaan mies on tuskainen työnarkomaani, joka saa hetken vapautuksen elämisen tuskastaan ainoastaan ollessaan yhteisellä valheellisella matkalla, jolla kukaan ei kuuntele minuuttaan, saatikka sitten muita. Kulttuurin painopiste muutti lohijoelta baarin kulmalle, jossa kadotetut sielut etsivät toisiansa halakaulassa.

Miehen identiteetiksi muodostui pyrkimys orientoitua uudella tavalla sosiaaliseen todellisuuteen, jolloin miestä määrittä vastuuton matka impivaaralaiseen, villiin vapauteen ja toisaalta näennäisen yhteisöllisyyden kokemus.

Oppikoulun tulo naapurikyläämme merkitsi kylässämme suurta koulutuksellista ”isojakoa”, joka jakoi myös perheenjäsenet kahteen kastiin. Kun vanhemmat lapset oli uhrattu palkkatyön alttarille, nuoremmat pantiin oppikouluun. Jako oli omiaan tuomaan jännitteitä myös perheiden sisälle.

Turvallinen kyläyhteisö, lohenkalastukseen perustuva kulttuuri muuttui reilussa kymmenessä vuodessa lähtemisen kulttuuriksi, jolloin miehisyyden tunnusmerkiksi nousi Ruotsissa tehtaalla hankittu Volvo, jota käytiin kerran kesässä näyttämässä kotikylässä. Niinpä sitten meidänkin kylästä lähetettiin suurin joukoin Ruotsiin ja Etelä-Suomeen. Muutamassa vuodessa kylä tyhjeni nuorisosta.

Jaatilan koulun seinällä oli 1950-luvun lopulla kivitaulu, jossa luki kultakirjaimin: Isänmaan puolesta antoivat henkensä seuraavat tämän koulun entiset oppilaat. Lapsen näkökulmasta taulu oli merkittävä. Aina silloin tällöin ajatus karkasikin taulussa oleviin nimiin. Yksi niistä oli Pentti-setä, joka kaatui taistelussa saksalaisia vastaan Ranuantien varressa muutaman kymmenen kilometrin päässä kotoaan.

Sittemmin 1960-luvulla ikäluokkani itsenäistyi näillä pohjoisen perukoilla talikoimalla sontaa, hakkaamalla halkoja, niittämällä viikatteella ojanvarsia, hankoamalla heiniä latoon ja soutamalla kätensä verille. Itsenäisyys kasvoi kiinni ihoon, kynsien alle, varpaiden ja korvien väliin. Heinä tuoksui kesäyössä, vilja kypsyi kainalossa. Ei luonto tai isänmaa selitystä vaatinut, työt tehtiin ajallaan.

1970-luvun alussa itsenäisyydestä alkoi tulla ihottumaa, joka piti raapia iholta pois. Isiltä pojille välittyneet sotamuistot alkoivat tulla ihosta lävitse. Tuli tunne, että Lapista on lähdeävä äkkiä ja mahdollisimman kauas. Isänmaa alkoi haista sonnalle.

Betonilähiöistä huolimatta isiensä pojat ja tyttäret tiesivät sisimmässään, mikä on isänmaa, ja millainen hinta siitä on maksettu, vaikka etelän kaupungeissa ja vieraalla maalla elämää värittikin ikuinen kaipuu ja väliaikaisuus. Itsenäisyys ja lappilaisuus hautautuivat sielun syövereihin, josta ne saattoivat tirahtaa pintaan joskus juhlapyhinä, esimerkiksi jouluna, kun sielussa pauhasivat sinivalkoiset urut.

Lappilainen mies oli viime vuosisadalla erilaisten turvaverkkojen ympäröimä. Hän osallistui lohivapaa- ja kalastusosuuksien, puimaosuuskunnan, sonniosuuskunnan, sähköosuuskunnan, jako- ja kalastusosuuksien, paliskunnan, metsästysseuran, maamiessseuran, koulun johtokunnan, nuorisoseuran ja poliittisten järjestöjen toimintaan. Globalisaation myötä turvaverkkojen silmäkoko on kasvanut ja miehestä on tullut entistä notkeampi myös henkisesti. Nykyään jopa kovat kundit venyttelevät ja tekevät aurinkotervehdyksiä.

Myös miehet ovat oppineet rakentamaan ympärilleen turvaverkkoja, jotka kannattelevat heitä elämässä eteenpäin. Miehet ovat huomanneet, että jaksakseen arkea kannattaa jakaa kokemukset ystävien kanssa pitkin päivää. Jo ruokatunnilla on hyvä kilauttaa naapurin isännälle ja kysellä kuulumisia. Puhua voi vaikka hiihtämisestä, voimajoogasta, kieli- ja tanssikursseista, avantouinnista, vaatteista, televisiosarjoista, shoppailusta tai lasten kasvatuksesta.

Työpäivän päätteeksi miehelle tekee hyvää tehdä pieni pyrähdys kaupungilla, varsinkin alennusmyyntien aikana. Kaupoista saattaa löytyä mieltäpiristävä kelkkahaalari, after ski -moottorikelkkakengät, metsurin suojavaatteita tai uutta pitovoidetta. Myös kirpputoreilla kannattaa käydä etsimässä vanhaa silitysrautaa suksien voitelua varten.

Ennen lastenhakua tarhasta mies ehtii vielä pikimmiten kipaista baarissa kahvilla jonkun hyvän ystävän kanssa. Kahvikupin ääressä on kiva jakaa kokemuksia auton katsastuksesta, jarrupaloista ja hiilistä, merkkihuoltojen älyttömistä hinnoista, häiriöksi olevista puhelinmyyjistä, terveystarkastuksessa ilmenneistä vaivoista ja illan televisio-ohjelmasta.

Sitten onkin jo kiire hakemaan lapsia tarhasta ja laittamaan ruokaa lapsille ja vaimolle, joka tulee iltasella töistä. Aikataulua helpottaa se, että yleensä vaimo käy hiihtämässä ennen päivällistä. Ruoka on valmiina, kun hän on tullut hiihtolenkiltä, saunonut ja ottanut yhden oluen. Päivällisen jälkeen vaimo hiljentyä meditoimaan television ääreen, joten mies vapautuu omiin rientoihin.

Muutama vuosikymmen sitten tällä metsiemme miehellä oli vielä vastusta. Alkukesän vastuksena oli umpijäätynyt sontatunkio, joka piti saada pellolle sulamaan. Sen jälkeen tulivat kylvyöt, lohensoudut, halkojen teko, heinänteko ja elonkorjuu. Syksyllä alkoivat porotyöt ja savotat.

Sittemmin tältä mieheltä pantiin pellot pakettiin ja vietiin lopulta jopa lämmitettävä autotalli. Jäljelle jäivät kerrostalojen kylmät parvekkeet, joilla nämä miehet tupakoivat tai noin neliömetrin tila keittiön liesituulettimen alla. Varsin pieneksi näyttää nöyryytetyn suomalaisen miehen elintila käyneen. Muutamat ovat suivaantuneet ja ryhtyneet polkemaan kuntopyörää ikinuoruutta tavoitellen. Toiset ovat kontanneet halaamaan äiti-Ammaa.

Entä sitten kun mies pääsee tuulettumaan kerrostalon parvekkeelta kantakuppilaansa. Lisääkö vapaus onnea, vai kirpaiseeko sielua armoton tyhjyys ja tosimehisyyden kaipuu? Osaako suomalainen mies enää onkia sielunsa jokitörmällä, meneekö mato vielä koukkuun ja värähtääkö sisäisen lapsen kukku?

Onneksi mies pehmenee vanhetessaan. Minutkin komennettiin vesijuoksujumppaan, jossa olin ainoa mies. Uima-altaassa pulikoin kiltisti ympyrää naisten jatkona hirvenmetsästyksen aikana. Katse harhaili altaan reunaa ja päässä pyöri ajatus: toivottavasti kukaan tosimies ei satu paikalle. Altaan uimalakkijonossa kaipasin miesten alkukurmiota, sitä miehiä yhdistävää tunnetta, kun hirvi on saatu kaadetuksi.

Lähteet:

Hilkka Kutilan haastattelu, kesä 2009

Sirkka Korhosen haastattelu, kesä 2009

Olli Tiuraniemi. Hurmilo keijaa Pakinoita jokivarren kansasta. Lapin yliopistokustannus 2008.